

competition theories is conditioned by their historical genesis and socio-economic processes that have taken place over a period of time.

The purpose of the article is to determine the methodological role of existing theories of competition for the study of complex socio-economic processes, phenomena and systems.

Results. The scientific views that became the basis of competition theory are noted. The reasons for the expansion of the subject area of competition theory research are identified. Comparison of classical and neoclassical paradigms of theoretical studies of the outlined domain is made. The need to systematize existing theories of competition has been established. The need to systematize existing theories of competition has been established. The scheme of the process of detailing the strategies of the enterprises-producers competitive behavior in these target markets is presented. It is noted that the proposed strategies are not universal. Their implementation depends on the economic environment and the characteristics of the subject of economic relations. The correspondence of the competitive behavior detailed strategies of the competitive structure type of the target market of the enterprise's products sales is determined. A methodological approach to identifying management strategies is proposed.

Conclusions. The role of the considered concepts in the modern theory formation of competition is determined. It is established that the modern theory of competition is based on the classical and neoclassical stages provisions of the competition theory formation. The systematization of conceptual approaches to the competition interpretation will optimize the process of economic research on competitive relations. The recommendations formed by the results of the systematization will help to increase the level of economic relations efficiency.

Key words: competition, competitive market structure, competitive behavior, strategy, development.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2018 р.

Бібліографічний опис статті:

Квятко Т. М. Методологічне значення сучасних теорій конкуренції для економічних досліджень. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2019. № 1. С. 56-64.

Kvyatko T. M. Methodological significance of modern theories of competition for economic research. Actual problems of innovative economy. 2019. No 1, pp. 56-64.

УДК: 338.43.01

**ГАЦЬКО А. Ф., кандидат економічних наук,
Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка (м. Харків, Україна)**

**РОЛЬ КОНЦЕНТРАЦІЇ КАПІТАЛУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Гацько А. Ф. Роль концентрації капіталу в забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств.

Вступ. Ефективне функціонування ринку залежить від справедливості розподілу інтересів між учасниками господарського ланцюга. Концентрація капіталу в маркетингових інфраструктурах аграрного сектору знижує конкурентоспроможність товаровиробників сільськогосподарської продукції.

Метою статті є оцінка рівня концентрації капіталу в маркетингових інфраструктурах та визначення його впливу на діяльність аграрних підприємств.

Результати. Визначено напрями впливу співвідношення рівнів концентрації капіталу на формування маркетингової інфраструктури. Запропоновано систему показників для оцінювання концентрації капіталу. Проведено статистичний аналіз рівня прибутку аграрних підприємств Харківської області. Встановлено, що центром формування прибутку у галузі є суб'єкти господарської діяльності, що належать до сфери обігу. Відзначено актуальність питання справедливого розподілу інтересів учасників ринку. Звернено увагу на відсутність критеріїв такого розподілу. Узагальнено та охарактеризовано типи взаємовідносин підприємства з учасниками товарного ринку. Виділено характеристики функціонування ринків продовольчої продукції. Визначено структуру ринків продовольства й аграрної продукції. Запропоновано формування товарної стратегії підприємства на основ врахування наслідків кризи. Досліджено зв'язок між концентрацією капіталу в галузі та конкурентоспроможністю аграрного підприємства. Відзначено проблему домінування інтересів суб'єктів сфери обігу в сільськогосподарському секторі. Запропоновано застосування регулюючих заходів, направлених на зосередження капіталу в сфері виробництва.

Висновки. Концентрація капіталу в маркетинговій інфраструктурі сприяє зосередженню коштів у сфері обігу. Така ситуація негативно впливає на виробників сільськогосподарської продукції. Для вирішення даної проблеми необхідне впровадження заходів на державному рівні, направлених на переорієнтацію коштів у сферу виробництва.

Ключові слова: концентрація капіталу, аграрні підприємства, конкурентний потенціал, горизонтальна інтеграція, вертикальна інтеграція.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективна реалізація комерційних інтересів учасників того чи іншого господарського ланцюга є запорукою ефективного функціонування всього товарного ринку. При цьому ринок агропродовольчої продукції, основними об'єктовими складовими якого є ринок сільськогосподарської сировини та продовольчої продукції, не тільки не є виключенням, а й своїм функціонуванням доводить це положення, в першу чергу, через своє стратегічне значення для забезпечення продовольчої безпеки держави, а також через тривалий період функціонування в умовах незбалансованості інтересів його учасників. При цьому центральною проблемою гармонізації інтересів учасників ринку агропродовольчої продукції є забезпечення збалансованості інтересів і створення ситуації, за якої неможливим буде диктат з боку тієї чи іншої функціонально відокремленої групи учасників ринку. Основним же фактором, який визначає домінування інтересів групи суб'єктів ринку є концентрація капіталу в ній.

Концентрація капіталу в тій чи іншій галузі або всередині того чи іншого рівня маркетингової інфраструктури є вирішальним критерієм для застосування їх суб'єктами певних стратегій отримання результатів своєї діяльності, що, врешті решт, визначає конкурентну ситуацію на означеному ринку. На наш погляд, рівень концентрації капіталу в групі суб'єктів, що складають певний рівень маркетингової інфраструктури ринку, визначає домінування їх інтересів на ринку або поглинання їх інтересів суб'єктами рівня, який характеризується більшим ступенем концентрації капіталу. При цьому саме зазначена обставина викликає всі дисбаланси всередині маркетингової інфраструктури того чи іншого об'єктового ринку, а наслідки її дії найбільш ярко виражено проявляються на ринку аграрної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній економічній науці проблема капіталізації сільськогосподарських підприємств та їх об'єднань є предметом досліджень чисельних науковців: В. Г. Андрійчука, В. М. Гейця, М. Я. Дем'яненка, М. В. Зубця, М. А. Козоріз, О. Я. Побурка, П. Т. Саблука, М. І. Хорунжого, В. В. Юрчишина та інших вітчизняних економістів. Незважаючи на чисельні публікації роль концентрації капіталу в забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств визначено недостатньо.

Мета роботи. Мета дослідження полягає у визначенні рівнів концентрації капіталу

всередині різних маркетингових інфраструктур і визначенні їх впливу на рівень конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Співвідношення рівнів концентрації капіталу всередині різних рівнів маркетингової інфраструктури впливає на механізм її формування в декількох напрямках, а саме:

1) зумовлює формування й процедури використання систем розподілу продукції на ринку певного товару;

2) впливає на формування конкурентної ситуації на ринку;

3) визначає ефективність діяльності операторів певного рівня маркетингової інфраструктури;

4) визначає ступінь інтегрованості або дезінтегрованості різних за своїм функціональним навантаженням операторів і їх груп, а також інтенсивність вертикальних інтеграційних процесів;

5) створює умови для протікання горизонтальних інтеграційних процесів;

6) визначає можливості запровадження інноваційних виробничих і збутових технологій в практику діяльності суб'єктів ринку.

Механізм протікання зазначених процесів реалізується через цінову динаміку, управління обсягами доданої вартості по стадіях розподілу товарів, а отже через розподіл інтересів, всередині каналів розподілу продукції на ринку. При цьому, на сьогоднішній день, на внутрішніх ринках продовольства й сільськогосподарської сировини цей механізм опосередковується через процедури цінового диктату з боку виробника, посередника того чи іншого рівня або переробного підприємства чи експортера в залежності від домінування групи операторів всередині системи розподілу.

Результати проведених досліджень дозволяють стверджувати, що при вивченні концентрації капіталу всередині різних рівнів маркетингової інфраструктури ринку того чи іншого товару доцільно використовувати систему показників, до якої входять:

1. Потреба в основному й обіговому капіталі для успішного функціонування оператора певного рівня маркетингової інфраструктури ринку конкретного виду продукції.

2. Показники ефективності поточної збутової діяльності, які характеризують відтворення розміщеного у виробничо-комерційному циклі капіталу.

3. Співвідношення між нормативними масами прибутку, що утворюються

операторами сфер виробництва й обігу в розрізі каналів розподілу товарів на ринку.

Запропонована система показників дозволяє визначити рівень концентрації капіталу, яким характеризуються оператори, які обслуговують кожну стадію розподілу продукції, а також виділити домінуючу всередині системи розподілу на ринку того чи іншого товару групу операторів, діяльність яких є найефективнішою, та від впливу яких залежать процеси перерозподілу доходів операторів, які складають маркетингову інфраструктуру ринку, що розглядається.

Проведені дослідження діяльності аграрних підприємств Харківської області у 2017 році дозволяє стверджувати, що, на сьогоднішній день, навіть успішні підприємства-виробники не є центрами утворення прибутку на ринку аграрної продукції

На сьогоднішній день, на ринку аграрної продукції, а саме на основних об'єктових ринках продукції рослинництва (зерна пшениці, жита, соняшнику) значна частина доданої вартості (від 21,5 % до 34,9 % ціни споживання) формується у вигляді доходів суб'єктів сфери обігу. При цьому на ринках продукції тваринництва, невиробничі суб'єкти маркетингової інфраструктури формують від 52,8 % до 80,6 %. Зазначені обставини свідчать про суттєві дисбаланси в функціонуванні каналів розподілу на ринку. Менші значення питомої ваги «невиробничої» доданої вартості на ринках продукції рослинництва свідчить лише про те, що при визначенні середньорічної цін внутрішнього споживання рослинницької продукції враховувались дані про фактичні постачання зерна й насіння соняшника на локальному ринку Харківської області переробним підприємствам, а при розрахунку цін споживання продукції тваринництва були використані середньорічні ціни роздрібною торгівлі. Однак, превалювання економічних інтересів торговельних посередників над інтересами виробників в процесі функціонування систем розподілу на ринках аграрної продукції та продовольства є типовим явищем.

Таким чином, результативність функціонування операторів різних рівнів маркетингової інфраструктури ринків продовольства та сільськогосподарської сировини, зокрема, суб'єктів сфери матеріального виробництва, а також рівень розвитку маркетингової інфраструктури ринків і можливості впливу на її функціонування з боку операторів-виробників визначається концентрацією капіталу, відповідно, в сфері матеріального виробництва й сфері обігу.

При цьому актуалізуються питання забезпечення справедливого розподілу інтересів між функціонально різними групами учасників ринкових процесів, тобто операторами ринку. Критерії ж справедливості розподілу інтересів не сформовані ані теоретично, ані практично. І справа тут далеко не в отриманні виробниками продукції чи операторами-посередниками надто малих або надто великих прибутків, а в забезпеченні такої віддачі від розміщеного у реалізації виробничо-комерційних процесів капіталу, яка б забезпечувала його розширене відтворення, фінансування структурних зрушень й асигнування капіталу у розвиток «немаркетингових» елементів інфраструктури зазначених товарних ринків.

Як відомо, існує три типи взаємовідносин підприємства з учасниками товарного ринку, а саме: 1) відносини зі споживачами продукції; 2) відносини з постачальниками ресурсів; 3) відносини з постачальниками подібної продукції або товарів-субститутів. Перший тип відносин є розподілом продукції; другий тип відносин є розподілом і споживанням ресурсів, а також може примати форму співробітництва й кооперації, в свою чергу, третій тип відносин є конкуренцією. При цьому наявність відносин конкуренції є основною умовою та рушійною силою розвитку суб'єктів ринкової активності, що спричиняє формування їх економічної стратегії.

Ситуація, що склалася на сьогоднішній день на українських ринках продовольства й аграрної продукції характеризується існуванням їх структури, що сформувалася протягом досить тривалого періоду часу, невизначеністю галузевої структури ринку в умовах сучасних тенденцій глобалізації, деформацією конкурентних відносин між суб'єктами всіх рівнів системи розподілу продукції на ринку. Зазначені обставини обмежують можливості ефективного розвитку ринку продовольства, а також пропорційної реалізації інтересів його суб'єктів, насамперед тих, що здійснюють діяльність у сфері виробництва. Посилення конкуренції між виробниками продовольчих товарів і, насамперед, їх сировинних компонентів, на фоні зростаючої кількості операторів-виробників призводить до зниження ефективності їх діяльності, що згубно позначається на розподілі інтересів між різними рівнями операторів ринку, створюючи умови для поглиблення цінової конкуренції. Подолання зазначених протиріч вимагає всебічного теоретичного, методологічного й методичного пророблення. Формування й функціонування товарного ринку, у

тому числі ринку продовольства, як його об'єктові складові, повинні забезпечувати ефективну взаємодію його учасників у всіх аспектах побудови ринкових відносин, а саме: відносин комерційних, відносин кооперації й інтеграції, а також відносин конкуренції. При цьому побудова ефективного середовища ринку будь-якої продукції передбачає рішення проблем і гармонізацію інтересів суб'єктів у таких рівнях або зрізах формування відносин:

- регулюючому, на якому належить передбачати створення певних умов для розвитку його суб'єктів, інфраструктури, усунення існуючих дисбалансів й узгодження інтересів учасників ринкових процесів, а також створення умов для дотримання певних галузевих пропорцій у масштабах національної економіки;

- інфраструктурному, на якому належить створювати умови для безперешкодного й ефективного протікання комерційних, інформаційних і фінансових процесів на ринку, а також формувати пропорції між рівнями систем розподілу тої або іншої продукції;

- виробничо-комерційному, на якому належить стимулювати інвестування й реінвестування капіталу в сферу виробництва, створювати конструктивні умови для розвитку конкурентних відносин, оптимізації масштабів підприємств-виробників, виробництва продукції певної якості в потрібних обсягах та ефективному маркетингу цієї продукції.

Сучасний стан українського ринку продовольчої продукції можна розглядати як досить стабільний. Про це свідчить позитивна статистика обсягів виробництва основних видів продовольчих товарів і висока інвестиційна привабливість харчових і переробних галузей економіки.

Слід зазначити, що функціонування ринків продовольчої продукції незалежно від об'єктів ринкових процесів характеризується певними загальними ознаками й характеристиками. До них належать: використання подібних систем розподілу продукції, тип конкурентної ситуації, динаміка попиту і пропозиції та ін.

Забезпечення ефективної роботи виробників продовольства й аграрної продукції, а також наближення товарів продовольчого призначення до кінцевого споживача неможливо без побудови та використання дієздатних і раціональних, стосовно до всіх учасників ринкових процесів, систем розподілу продукції.

Що стосується структури ринків продовольства й аграрної продукції, то, на

сьогоднішній день, її складають виробники, два-три рівні посередників, які включають крупно- і дрібнооптову, а також роздрібну торгівлю (залежно від об'єкта ринку), і споживачі, які представлені населенням, підприємствами громадського харчування, а також виробничими підприємствами, які використовують продовольчу продукцію як сировинні компоненти у своїх виробничих процесах. При цьому на рівні товаровиробника ринки продовольства й сільськогосподарської сировини є досить яскраво вираженими ринками покупця, що сприяє олігополізації діяльності торгово-закупівельних підприємств і великих оптових посередників. Останнє приводить до зсуву основних центрів формування прибутків на ринку продовольчої продукції зі сфери виробництва в сферу обігу, підсилюючи цінову конкуренцію виробників. У свою чергу, процеси децентралізації виробництва, які відбувалися протягом останніх 20 років і особливо активізувалися в період 1999-2003 років, привели до виникнення досить великої кількості виробників продовольчої продукції і сільськогосподарської сировини, що ускладнює розвиток тенденції до концентрації виробничого капіталу, що намітилася протягом останніх двох-трьох років.

На більш високих рівнях маркетингової інфраструктури, на сьогоднішній день, склалася зворотна ситуація, що дозволяє характеризувати оптовий ринок продовольчої продукції вже як ринок продавця, а за типом конкурентної ситуації також відносити його до ринку олігополії. Підтвердженням даного факту є практика встановлення довгострокових зв'язків оптових посередників з великими споживачами і підприємствами роздрібною торгівлі, які складають споживацьку аудиторію оптовиків.

Внутрішні ринки продовольства й сільськогосподарської сировини є одними з найбільш складно організованих компонентів товарного ринку, при чому їх стан є визначальним для забезпечення продовольчої безпеки країни. За типом сформованої конкурентної ситуації його можна класифікувати як ринок олігополії. При цьому конкурентоспроможність операторів-виробників на внутрішньому ринку продовольства визначається: сприятливістю цінової політики з позицій покупця; можливостями забезпечення стабільного рівня якості продукції протягом досить тривалого часу; гнучкістю керування обсягами виробництва; адекватністю товарної політики. У свою чергу, конкурентоспроможність суб'єктів маркетингової

інфраструктури ринку продовольства визначається: стабільністю складу постачальників; можливостями формування партій продукції стандартної якості; адекватністю цінової політики.

Вітчизняні виробники аграрної продукції ведуть свою збутову діяльність у достатньо складних умовах вітчизняного ринку, який є олігополізованим на рівні маркетингових посередників і таким, що наближається до ринку досконалої конкуренції на рівні виробника. При цьому олігополізація даного ринку на рівні безпосередніх товаровиробників на сьогоднішній день не є можливою, в першу чергу, через низьку концентрацію капіталу в аграрному секторі економіки. Отже, для забезпечення ефективного збуту сільськогосподарської сировини виробникам необхідно або збільшувати масштаб виробництва, або вирішувати проблему тривалого зберігання продукції в умовах підприємства, або встановлювати довготривалі прямі зв'язки з переробними підприємствами й крупними посередниками, тобто змінювати свою позицію в структурі каналу розподілу, який використовується.

Спробуємо з'ясувати характер взаємозв'язку конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції і концентрації капіталу всередині функціонально-відокремлених груп суб'єктів ринків сільськогосподарської і продовольчої продукції, а також виявлення найбільш раціональних шляхів розвитку конкурентного потенціалу виробників вказаної продукції.

Український агропромисловий комплекс функціонує в умовах, що дозволяють стабільно й планомірно нарощувати його конкурентоспроможність. Аграрні підприємства здатні виробляти сільськогосподарську продукцію, в першу чергу, продукцію рослинництва, що перевищує за своїми якісними показниками кращі зарубіжні зразки. Умови для цього закладені довготривалою економічною кризою та її руйнівними наслідками, що торкнулися, передусім, стану фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва, а саме на 70 % площ земельних угідь сільськогосподарського призначення протягом більш ніж 15 років не вносилися повні дози мінеральних добрив та засобів хімічного захисту рослин, що створило агротехнологічні умови, необхідні для виробництва аграрної продукції органічного походження [1]. Тобто, на сьогоднішній день, найраціональнішим шляхом було б використання цих наслідків кризових явищ в якості засобу формування товарної стратегії

підприємств галузі та, відповідно, зміцнення їх конкурентних позицій.

Проте, сучасна доктрина розвитку вітчизняного агропромислового комплексу спрямована на нарощування обсягів виробництва продукції без врахування можливостей використання вказаних переваг, а лише за рахунок використання запозичених інтенсивних та інноваційних технологій або, частіше, їх фрагментів. При цьому фактично нехтуються екологічні, агрономічні та технічні наслідки застосування такого підходу. До того ж некомплексне використання запозичених зарубіжних технологій або використання їх окремих фрагментів дозволяє досягти лише часткового та недовготривалого ефекту у вигляді підвищення урожайності та економії виробничих витрат.

При проведенні досліджень конкурентоспроможності вітчизняного агропромислового комплексу ми виходили з того, що конкурентоспроможність підприємства визначається реалізацією можливостей у провадженні ефективної поведінки на ринку, яка призводить до отримання певних позитивних результатів діяльності. В якості основних критеріїв конкурентоспроможності нами були використані показники обсягів продажів продукції та обсягів отримання прибутку в розрізі окремих видів продукції сільського господарства та переробної промисловості.

В цілому позитивні результати діяльності вітчизняного агропромислового комплексу забезпечуються підвищеною ефективністю виробництва продукції рослинництва та переробки сільськогосподарської сировини. При цьому занепад тваринницької галузі сприяє побудові неефективної структури аграрного сектора економіки, функціонування якої матиме непередбачені наслідки екологічного, соціального та економічного характеру. Це пояснюється, в першу чергу, тим, що найбільшою трудомісткістю відзначаються технологічні процеси саме у тваринництві, що, відповідно, визначає структуру зайнятості сільського населення. Тобто демографічні проблеми українського села мають в якості свого економічного підґрунтя саме зміни галузевої структури агровиробництва. До того ж, структурні зрушення в аграрному секторі, які призводять до згортання тваринницької галузі спричиняють агрономічні та агроекологічні порушення у відтворенні земельних ресурсів через брак органічних добрив. Нарешті, держава все в більшій мірі опиняється в умовах продовольчої небезпеки в частині забезпечення її внутрішнього споживання продукції тваринництва.

При виконанні даного дослідження нами було зроблене припущення про існування зв'язку між конкурентоспроможністю підприємств агропромислового комплексу та концентрацією капіталу на певних рівнях інфраструктури внутрішнього аграрного ринку. Справа в тому, що конкурентоспроможність оператора ринку формується та розвивається в умовах певної конкурентної ситуації на ринку. В свою чергу, конкурентна ситуація на аграрних ринках нашої держави є такою, що наближається до ринку олігополії на невиробничих рівнях маркетингової інфраструктури та є майже ринком моносонії на виробничому рівні. На нашу думку, така ситуація, передусім, пояснюється низьким ступенем концентрації капіталу на виробничому рівні маркетингової інфраструктури ринку аграрної продукції, який не дозволяє продуктивно розвиватися процесам олігополізації товаровиробників, а також поглиблювати їх горизонтальну інтегрованість та кооперацію. Проте на більш високих рівнях маркетингової інфраструктури ринку аграрної продукції, вже в сфері її обігу, спостерігається зворотна картина. А саме, концентрація торговельного капіталу достатня для суттєвого впливу на конкурентну ситуацію та олігополізацію цього ринку на рівні маркетингового посередника.

В якості критерію при кількісній оцінці концентрації капіталу в галузі нами були використані відношення обсягу реалізації продукції 10 та 100 найкрупніших операторів ринку до загального обсягу реалізації продукції в державі. Результати проведення кореляційного аналізу залежності рівня конкурентоспроможності від рівня концентрації капіталу свідчить про наявність тісного зв'язку між ними - коефіцієнт кореляції коливається в межах від 0,59 до 0,83).

Таким чином, основною причиною незадовільної ситуації в формуванні конкурентного потенціалу вітчизняного агропромислового комплексу є низький рівень концентрації капіталу в галузях виробництва сільськогосподарської сировини, який, фактично унеможливує суттєвий вплив на формування конкурентної ситуації на внутрішньому ринку аграрної продукції з боку товаровиробника. При цьому існуюче суттєве розшарування аграрних товаровиробників за рівнем ефективності своєї діяльності не дозволяє ефективно провадити процеси горизонтальної інтеграції та кооперації з метою збільшення концентрації капіталу в галузі. За даними наших досліджень, кількість підприємств, що характеризуються низьким рівнем

ресурсного забезпечення своєї діяльності, який опосередковано свідчить про концентрацію капіталу в галузі, складає 38,7 %, підприємств, становище яких можна розглядати як задовільне - 31,6 %, а доля стабільно та ефективно функціонуючих аграрних підприємств становить лише 4,9 %. Таким чином, в поточних умовах навіть за недостатнього рівня ресурсного забезпечення значна частина аграрних підприємств здатна провадити ефективну діяльність.

На фоні проілюстрованої ситуації капітал суб'єктів переробної сфери та сфери обігу аграрної продукції функціонує цілком стабільно. Більш того, сезонність аграрного виробництва зумовлює досить тривалий період обігу капіталу суб'єктів виробничої сфери у порівнянні з операторами сфери обігу, що поглиблює згадані вище диспропорції у рівні концентрації капіталу всередині різних рівнів маркетингової інфраструктури аграрних ринків, проте не є причиною незбалансованості відносин цих груп операторів аграрного ринку.

Вітчизняні виробники аграрної продукції ведуть свою збутову діяльність у достатньо складних умовах вітчизняного ринку, який є олігополізованим на рівні маркетингових посередників та таким, що наближається до ринку досконалої конкуренції на рівні виробника. При цьому олігополізація даного ринку на рівні безпосередніх товаровиробників на сьогоднішній день не є можливою, в першу чергу, через низьку концентрацію капіталу в аграрному секторі економіки та низький рівень ефективності їх діяльності. Отже, для забезпечення ефективної поточної діяльності виробникам необхідно або збільшувати масштаб виробництва, або вирішувати проблему створення великих партій стандартної продукції, або встановлювати довготривалі прямі зв'язки з переробними підприємствами та крупними посередниками, тобто змінювати свою позицію в структурі системи розподілу продукції, що склалася на ринку.

Домінування інтересів суб'єктів сфери обігу на ринках аграрної продукції та продовольства призводить також до неефективності заходів зі стимулювання горизонтальних інтеграційних процесів в сільському господарстві України, а також заходів з прямого державного регулювання цін та доходів товаровиробників. На нашу думку, виходом з зазначеної ситуації є застосування регулюючих заходів, спрямованих більш повний та контрольований перелив торговельного капіталу до сфери виробництва. При цьому практичний досвід свідчить про високу

результативність лише інтеграційних процесів вертикального характеру, ефективність суб'єктів господарювання задіяний в яких забезпечується високою глибиною переробки та передпродажної підготовки сільськогосподарської сировини, а також більшою гнучкістю товарної політики. Вертикальні інтегровані структури автоматично функціонуватимуть на більш високих рівнях маркетингової інфраструктури ринків продовольства та сільськогосподарської сировини, в першу чергу, через можливість формування суттєвих обсягів стандартної продукції.

На нашу думку, головні напрями створення вертикальних інтегрованих структур в агропромисловому комплексі мають ґрунтуватися на вирішенні проблем зберігання аграрної продукції (з метою запобігання негативному впливу сезонних цінових коливань), технологічному зростанні підприємств аграрного сектора (інвестиціях у розвиток матеріально-технічної бази та техніко-технологічного забезпечення виробництва продукції), реставрації тваринницької галузі в контексті забезпечення продовольчої безпеки держави та збалансованого розвитку аграрного виробництва.

Основною передумовою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської та продовольчої продукції є використання існуючих переваг екологічного та агротехнічного характеру за умови досягнення більш високого рівня концентрації капіталу в аграрних галузях. Вирішення цього комплексу задач задачі є, на сьогоднішній день, основним шляхом створення умов для виробництва якісної сільськогосподарської сировини, продуктів її переробки та продукції харчової промисловості при оптимальних витратах та в потрібних обсягах, які б забезпечували внутрішнє споживання та створювали переваги вітчизняних виробників перед постачальниками імпортованої продукції. Рівень концентрації капіталу в галузях вітчизняного сільського господарства в десятки разів нижчий за аналогічні показники переробної сфери агропромислового комплексу та харчової промисловості, а також сфери обігу ринків сільськогосподарської та продовольчої

продукції. Така ситуація призводить до зменшення пріоритетності економічних інтересів на користь суб'єктів переробних галузей та сфери обігу агропродовольчої продукції. Дана обставина гальмує розвиток процесів олігополізації аграрних ринків на рівні товаровиробника та унеможливує отримання високих результатів від реалізації процесів горизонтальної інтеграції та кооперації сільськогосподарських виробників. Така ситуація не сприяє розвитку конкурентоспроможності продукції вітчизняного агропромислового комплексу та призводить до посилення конкурентної боротьби між постачальниками вітчизняної та імпортованої продукції на внутрішньому ринку, а також є причиною повільного розвитку експортного потенціалу українських виробників агропродовольчої продукції. При цьому заходи з підвищення рівня концентрації капіталу у виробничій сфері агропромислового комплексу, а отже створення економічного підґрунтя для створення вагомого конкурентного потенціалу галузей, можуть бути реалізовані лише на основі вертикальної інтеграції та створення умов для підвищення ефективності основної діяльності товаровиробників, що сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості аграрного сектора економіки України.

Висновки. Встановлено, що основною причиною незадовільної ситуації в формуванні конкурентного потенціалу вітчизняних аграрних підприємств є низький рівень концентрації капіталу, який, фактично, унеможливує суттєвий вплив на формування конкурентної ситуації на внутрішньому ринку аграрної продукції з боку товаровиробника. При цьому існуюче суттєве розшарування аграрних товаровиробників за рівнем ефективності своєї діяльності не дозволяє ефективно провадити процеси інтеграції та кооперації з метою збільшення концентрації капіталу в галузі. Визначені рівні концентрації капіталу в сфері виробництва аграрної продукції становили 0,08 % т 2,4 % по продукції рослинництва, 0,02 % та 1,05 % по продукції тваринництва, в сфері обігу – 8,09 % та 72,4 %, а в сфері переробки аграрної продукції, відповідно, – 9,6 % та 44,3 %.

Література.

1. Сільське господарство України у 2017 році. Статистичний щорічник. Державна служба статистики України; під заг. кер. *О. М. Прокопенка*. Київ, 2018. 245 с.
2. *Фатхутдинов Р. А.* Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. М.: ИНФРА-М, 2000. 312 с.
3. *Портер М.* Международная конкуренция: Конкурентные преимущества стран; пер. с англ. М.: Международные отношения, 1993. 896 с.
4. *Райзберг Б. А.* Курс управления экономикой. СПб.: Питер, 2003. 528 с.

5. Піддубний І. О., Піддубна А. І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004. 264с.
6. Аникин Б. А. Тяпухин А. П. Коммерческая логистика. М.: Проспект, 2005. 432 с.
7. Холден Н. Д. Кросс-культурный менеджмент. Концепция когнитивного менеджмента: пер. с англ. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 384 с.
8. Красноручий О. О. Детермінанти розвитку систем ринкового розподілу продукції аграрних підприємств. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2015. № 162. С. 20–31.

References.

1. Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy` u 2017 roci. Staty'sty`chny`j shhorichny`k. [Agriculture of Ukraine in 2017. Statistical Yearbook]. (2018). Derzhavna sluzhba staty'sty`ky` Ukrainy`; in Prokopenka O. M. ed. Kiev. Ukraine.
2. Fathutdinov, R. A. (2000). Konkurentosposobnost': jekonomika, strategija, upravlenie. [Competitiveness: economy, strategy, management]. INFRA-M. Moscow. Russia.
3. Porter, M. (1993). Mezhdunarodnaja konkurencija: Konkurentnye preimushhestva stran. [International Competition: Competitive Advantages of Countries]. Trans. from English; Mezhdunarodnye otnoshenija. Moscow. Russia.
4. Rajzberg, B. A. (2003). Kurs upravlenija jekonomikoj. [Economics management course]. Piter. St. Petersburg. Russia.
5. Pidubnyj, I. O. and Pidubna, A. I. (2004). Upravlinnja mizhnarodnoju konkurentospromozhnistju pidpry`emstva. [Management of the international competitiveness of the enterprise]. VD «ІNZhEK». Kharkiv. Ukraine.
6. Anikin, B. A. and Tjapuhin, A. P. (2005). Kommercheskaja logistika. [Commercial logistics]. Prospekt. Moscow. Russia.
7. Holden, N. D. (2005). Kross-kul'turnyj menedzhment. Konceptija kognitivnogo menedzhmenta. [Cross-cultural management. Concept of cognitive management]. Translated from eng. JuNITI-DANA. Moscow. Russia.
8. Красноручий О. О. «Databases of the development of the market of market for the production of agricultural enterprises». Visnyk HNTUSG. Ekonomichni nauky. no 162, pp. 20–31.

Abstract.

Hatsko A. F. *The role of capital concentration in ensuring the competitiveness of domestic agrarian enterprises.*

Introduction. The effective functioning of the market depends on the distribution fairness of interests between the participants in the economic chain. The capital concentration in the marketing infrastructures of the agricultural sector reduces the competitiveness of agricultural producers.

The purpose of the article is to evaluate the level of capital concentration in marketing infrastructures and to determine its impact on the agricultural enterprises activities.

Results. The influence directions of correlation of capital concentration levels on marketing infrastructure formation are determined. The indicators system for estimating the capital concentration is proposed. The statistical analysis of the profit level of agricultural enterprises in Kharkiv region is conducted. It is established that the center of profit formation in the industry are economic entities belonging to the sphere of circulation. The urgency of the fair distribution issue of market participants interests was noted. Attention is drawn to the lack of criteria for such distribution. Types of the enterprise relations with the participants of the commodity market are generalized and characterized. The characteristics of food markets functioning are highlighted. The markets structure for food and agricultural products has been determined. The enterprise commodity strategy formation is proposed on the basis of the crisis consequences. The relationship between the capital concentration in the industry and the agrarian enterprise competitiveness is investigated. The domination problem of subjects' interests of circulation in the agricultural sector is noted. The regulatory measures application aimed at concentrating capital in the production sphere is proposed.

Conclusions. The capital concentration in the marketing infrastructure contributes to the funds concentration in the circulation sphere. This situation has a negative impact on agricultural producers. It is necessary to introduce measures at the state level aimed at funds reorientation in the production sphere in order to solve this problem.

Key words: capital concentration, agrarian enterprises, competitive potential, horizontal integration, vertical integration.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2019 р.

Бібліографічний опис статті:

Гацько А. Ф. Роль концентрації капіталу в забезпеченні конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2019. № 1. С. 64-71.

Hatsko A. F. *The role of capital concentration in ensuring the competitiveness of domestic agrarian enterprises. Actual problems of innovative economy.* 2019. No 1, pp. 64-71.